

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ АЛЕКСАНДРА ПШЕЗДЗЕЦЬКОГО

Польський історик ХІХ ст. Александр Пшездзецкий є відомим завдяки своїй науковій діяльності. Його доробок становлять як статті, розвідки, подорожні етнографічні записи, які він згодом оформив та видав, так і (вже під кінець життя) виступи на конференціях, зокрема, археологічних з'їздах та опубліковані історичні джерела. Втім маловідомою та малодослідженою, є його діяльність як мецената. Відомий в першу чергу як науковець, Александр Пшездзецкий є не менш цікавим і з точки зору дослідження його благочинної діяльності, що і становить актуальність дослідження.

Дослідження присвячені Александрові Пшездзецкому та культурній спадщині його родини провадив польський історик, архівіст та генеолог З. Вдовішевський (1958). Відомою є праця білорусько-польського археолога Адам Кіркора (1872). Із сучасних дослідників можемо назвати Рейнольда Пшездзецкого (2003). Праці присвячені роду та родині Пшездзецких були написані Анжеєм Бернацким (1986), Йоланту Полановською (2007) та Едитою Хлебовською (2018). Серед українських істориків, які досліджували і аналізували праці Пшездзецкого можемо виокремити Івана Ярмошика (2010) та Льва і Стефанію Баженових (2005). Змістовною є праця Тадеуша Епштейна (2005), у якій він торкається окремих проявів інтелектуальної та мистецької діяльності поміщиків. Отримані результати можуть бути використані для подальших розвідок і праць присвячених явищу меценатства у середовищі польської шляхти ХІХ ст.

Александр Пшездзецкий походив із шляхетського роду, початок якого сягає ХVІІ ст. Його родина була власником земель у Подільській та Волинській губерніях та носила графський титул [1, с. 291]. Народився Александр 29 липня 1814 р. на Чорному острові, що на Поділлі (в той час частина Російської імперії). Хлопець спочатку навчався в шляхетській школі в Чорному острові, яку заснував його батько, а далі протягом 1828-1830 рр. разом із братом навчався у Кременецькому ліцеї [2, с. 214]. У 1832 р. Александр продовжує навчання закордоном у Берліні, де студіює історію, філологію, а також відвідував лекції з права. Після закінчення навчання, Александр повернувся додому та був відправлений на державну службу до Петербурга у Секретаріат Королівства Польського, згодом був засланий до Вологди, а у 1839 р. переведений в канцелярію генерал-губернатора в Києві [2, с. 214].

Після одруження на Марії Тізенгаузен у 1841 р., Пшездзецкий, звільнившись від обов'язку державної служби, повністю присвячує себе науці. Його захоплення історією мають наслідком початок його видавничої діяльності. У листах до Крашевського Пшездзецкий писав: «...я хочу досконально вивчити загальну історію країни, яка дотепер в жодній колекції не знаходиться повністю. Тому я маю знайти всі джерела, до того ж на нові натрапити не важко...» [3, с. 250]. Протягом

1843-1844 рр. світ побачили «Джерела до польської історії» [5,6]. Вже у 1844 р. він публікує працю « Подорожі Польщею в XII-XVI ст.» [8]. Із переїздом до Варшави, Пшездзецькіє стає співредактором журналу «Варшавська бібліотека»/ «Biblioteka Warszawska» [7]. У Варшаві ж Александр засновує видавництво, яке мало захищати інтереси авторів перед книготорговцями.

Окрім наукової діяльності Александр займався також меценатством. Особливість добродійної діяльності Пшездзецького, як і тогочасної шляхти та дворянства в цілому, полягала у тому, що вона була спрямована зберегти історико-культурну спадщину поляків. Рід Пшездзецьких був відомим, хоч і не надто заможним, але тим не менш міг похвалитись національно-свідомим нащадком, який доклав зусиль не тільки до збереження архітектурної спадщини, але і традицій польського народу. Після смерті батька Александра Константина він успадкував приблизно чверть мільйона. За кошти дружини він придбав та реставрував маєток Фаленти під Варшавою. У липні 1853, Пшездзецький викупив готель «Герлаха» у Варшаві, спочатку разом у компанії довірених людей, але за рік передає частину своїх акцій Владиславу та Ксаверію Пуслевським. Готель було розширено та модернізовано за рахунок інвестицій до європейського рівня, і урочисто відкрито у грудні 1856 р [7]. За пару років у 1859 р. історик придбав замок і маєток Ойцув, який також було модернізовано, адже Александр мав намір створити на цьому місці сучасний літній курорт. Для цього було також налагоджено сполучення із Краковом, в Ойцув запрошувались літератори та вчені з якими історик обмінювався ідеями та думками [7].

Після знайомства із Едвардом Раствацьким, Пшездзецький хоче видати польський відповідник праці «Середньовічне мистецтво»/ «Les Arts au Moyen – Age» Александра дю Соммерара. Александр Пшездзецький та Едвард Раствацький видали три томи/серії «Зразки середньовічного мистецтва та з епохи Ренесансу після кінця XVII століття в старій Польщі» [9]. Загалом праці представляли собою збір найважливіших пам'яток та витворів мистецтва, що знаходяться в Польщі. Видавництво їх відіграло важливу роль в інформуванні суспільства про польську культуру минулих століть. Під час закордонних мандрів 1850-х рр., історика цікавили твори мистецтва та антикваріат. Александр скуповував предмети із різних колекцій, так, зокрема було придбано протрет Казимира Ягеллончика, Яна III, домашній вівтар Зофії Ягеллонської та картину Б. ван Орлі «Оплакування Христа» [7].

Під кінець свого життя історик почав активно займатися археологією. Його інтереси в археології були представлені саме у досліджувані Середньовіччя. Пшездзецький був першим із поляків, довгий час чи не єдиним, хто відвідував Міжнародні антропологічні та археологічні конгреси. Із причин, які пробуджували інтерес до археології у шляхти, можна навести думку Тадеуша Епштейна, який зазначає, що інтерес до археології та історичних досліджень зокрема, полягав у фінансових можливостях, без яких не можна було говорити про проведення будь-яких польових робіт, у володінні загальною історичною освітою, у легкому доступі до широко зрозумілої археологічної майстерні, оскільки землевласники володіли і користувалися значними площами, що рясніли предметами, які цілком заслуговують на інтерес дослідників [4, с. 165]. На кінець своїх років історик вів усамітнений спосіб життя у Кракові. 27 грудня 1871 року Александр Пшездзецький помер. На той момент йому було 58 років. Похований у Кракові.

Подальше дослідження меценатської діяльності у окремих представників польського народу сприятиме поглибленому вивченню індивідуальних аспектів, які сприяли масовому розвитку меценатства як маркеру національного самоусвідомлення у середовищі польської шляхти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Список дворян, внесених в родословную книгу Подольской губернии. – Каменец-Подольский: Изд. Подольского Дворянского Депутатского Собрания, 1897. – 377 с.
2. Aleksander Przeddziecki (1814-1871), [w:] Mediewiści, t. IV, red. J. Strzelczyk, Poznań 2016, s. 213-221
3. Biernacki A. (1972). Aleksander przeddziecki (1814–1871) życiorys uczonego mecenasa. KWARTALNIK HISTORII NAUK I I TECHNIKI, № 2. S. 243–264.
4. Epsztein T. Z piorem i paleta: Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemianstwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX wieku. Warszawa : Wydawnictwo «Neriton», 2005. 589 p.
5. Grabowski M., Przeddziecki A. (1843). Źródła do dziejów polskich, t.1, Wilno, S. 123. URL: <https://polona.pl/item/zrzodla-do-dziejow-polskich-t-1,MTkxMDM1/3/#info:metadata>
6. Malinowski M., Przeddziecki A.(1844). Źródła do dziejów polskich, t.2, Wilno, S. 259. URL: <https://polona.pl/item/zrzodla-do-dziejow-polskich-t-2,MTgxNjkw/3/#info:metadata>
7. Przeddziecki Aleksander Narcyz Karol , [online] Warszawa : Narodowy Instytut Audiowizualny.URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/aleksander-narcyz-karol-przeddziecki-1814-1871-historyk-literat-etc>
8. Przeddziecki A., Podróże po Polsce w XII i XV wieku, Biblioteka Warszawska, 1844
9. Przeddziecki A., Rastawiecki E. (1853-1869). Wzory sztuki średniowiecznej i czasów odrodzenia w dawnej Polsce, Seria 1–3, Warszawa.